

Hardt å være jøde

101428

Hvit er farven for høytid. Derfor er de to lysene som Ellen Dworsky tenner hver fredag når solen går ned, hvite. Mens hun holder flammen mot vekene, velsigner hun lysene på hebrisk. Deretter fremser ektemannen Lelf Arne Mendelsohn velsignelsen for vinen og sabbaten. Fireåringen Silje har sør-

get for flettet sabbatsbrød i barnehaven. Og åtte år gamle Espen har, som far, dekket hodet med en liten, brodert kipa. Så kommer hønsegrøten på bordet — med store stykker kosher høns, purre, gulrøtter og selleri i velduftende krydderkraft. Sabbat i et jødisk norsk hjem — som i jødiske hjem verden over.

Hos familien Dworsky Mendelsohn (over) legges det stor vekt på de religiøse skikker i hjemmet, som f.eks. sabbatsmåltidet hver fredag aften. Foran Klagemuren i Jerusalem (i.v.) finner dagens jøder tid og sted for bønn og gudstiltbedelse.

... opplysnings
... ca 2000-
... (En gang i dette
... tid han)
... 700
...
... Egypt
... MB: Pakt
... på Sinai
... bygges
... igjen
... med mot
... Samuel
... 1000 f.kr
... Salomo
... storhetstid
... 731 f.kr
... Rehabeam
... Jereboam
... tatt i 722
... kongen
... 5
... med Jerus
... kadna
... 2 f.kr. Felst
... 70 f.kr
... kongen
... 538 f.kr. 5000
... tilbake
... makt
... 63 f.kr
... tempel

VERDENS-RELIGIONENE

JØDE- DOMMEN

Historiske høydepunkter

- Religionen regner sine røtter tilbake til Moses og overleveringen av Loven, de 10 bud, ca. 1300 f.Kr.
- 950 f.Kr. Kong Salomos tempel bygges og innvies.
- 538-333 f.Kr. I denne perioden avsluttes nedtegnelsen av Det gamle testamente. Tempel gjenreises i 515 f.Kr.
- 165 f.Kr. Makkabeerne besleret de gresk-syriske tropper, erobret Jerusalem og gjeninnviet templet.
- 70 e.Kr. Tempel ødelegges av romerne. Jødefolket på flukt (diaspora) i store deler av verden.
- År 0-500 e.Kr. Utvikling og nedskrivning av den til da kjente muntlige lære, Talmud.
- 1948 Staten Israel opprettes. Jøder vender tilbake til sitt hjemland.

Hovedpunkter i troen

- Trosbekjennelsen lyder: Her, O Israel: Herren vår Gud, Herren er én. (5. Mos. 6.4)
- Messiasstroen er sentral fordi den holder levende håpet om at det skal bli fred for alle folkeslag, inklusive det jødiske folk. Ifølge jødedommen er Messias ennå ikke kommet.
- Toræ'n, læren eller Loven, er både en grunnlov og en beskrivelse av jødefolkets tidlige historie. Toræ'n inneholder 613 forskrifter — derav 365 forbud — et for hver dag i året og 248 påbud om tilsvarende antall knokler i menneskekroppen. Symbolisk uttrykk for at jødedommen vil omfatte hele tilværelsen og hele mennesket.

Høytider

- Pesach — påske, som feires om våren til minne om utgangen av Egypt. Festen varer i åtte dager.
- Avout — påske, innhøstingsfest. Femtende dagen, syv uker etter påske, til minne om da Moses ga folket Loven, de 10 bud.
- Rosh Hashanah — nyttårsfest, i september.
- Yom Kippur — forsoningsdagen, i slutten av september. Den alvorligste og heiligste dagen blant jødiske heilighdager.
- Sukkot — lovhyttefesten, i september/oktober til minne om den 40 år lange reisen fra Egypt til Kanaan.
- Hanukkah — lysfesten, i desember. Til minne om at jødene under makka-beerne klarte å rense templet for fremmede gudestatuer (180 f.Kr.).
- Purim — gledesfesten, som feires om våren til minne om befrielsen fra forfølgelsen under perserne (Esters bok).

Religiøse skikker

- Omkjørelse — alle jødiske gutter blir omskåret åtte dager gamle. Et tegn på at barnet tilhører «Abrahams pakt». Navneseremoni. Piken får navn første gang moren besøker synagogen etter fødselen.

Jødene i Norge

Grunnloven av 1814 forbød jøder å oppholde seg i Norge. Henrik Wergeland tok spørsmålet opp i 1830-årene. Skrev to store dikt, «Jøden» (1842) og «Jedinden» (1844). Bestemmelsen omgjort av Stortinget i 1851. De første menigheter dannet i Oslo (1892) og Trondheim (1905). 782 personer, 42 % av alle jøder i Norge, døde under siste verdenskrig som følge av Hitlers jødeforfølgelser. Idag bor ca. 1300 jøder i Norge.

Statistikk og utbredelse

17 053 500 jøder totalt i verden

Nord-Amerika: 7 610 700 (derav ca. 20 mill. i New York)

Syd-Amerika: 785 600

Europa: 4 110 200 (derav ca. 20 mill. i Sovjet-Unionen)

Asia: 4 290 700 (derav ca. 5,7 mill. i Israel)

Afrika: 229 000

Oceania: 73 900

(Kilde: Encyclopedia Britannica, Book of the Year 1988)

I år 1900 var det 12 millioner jøder i verden. Dette utgjorde 0,8 prosent av verdens befolkning. I 1940: 15 mill. I 1945: 12 mill. Ved år 2000 er det ventet at tallet vil ligge på ca. 20 mill., at jøder vil finnes i 112 land i verden og at de vil utgjøre 0,8 prosent.

(Kilde: World Christian Encyclopedia, Oxford 1982)

AV MARIANN NORDSTRØM SVEIN E. FURULUND (foto)

Ellen Dworsky ble født i Oslo 100 år etter at jøder i 1851 fikk full adgang til Norge. Aldri har det vært mange jøder i Norge, og idag teller den jødiske kontingent ca. 1300. Det Mosaiske Trossamfund i Oslo har ca. 900 medlemmer. 9. april 1940 var det 1800 norske jøder, det høyeste antall noen gang. Idag er den jødiske befolkning svakt økende, selv om det foregår en viss utvandring — til Israel og til byer i utlandet der det jødiske miljø er større.

Familien Dworsky Mendelsohn er ikke ortodokse; de overholder ikke alle jødedommens lover, kun en del. Men de ønsker bl.a. å følge reglene for kosher mat, og derfor blir det unektelig mye tale om mat når Ellen Dworsky forteller om sin jødedom.

En livsform

Jødedommen er ikke bare en religion. Den er vel så mye historie, kultur og tradisjoner — en livsform, der den moderne jøde i et hektisk samfunn gjerne finner sin nøkkel. At det kan innebære en del ekstra innsats i en stresset tilværelse, finner rabbiner Michael Melchior helt på sin plass. — Det skal koste litt ekstra, sier han med et vennlig smil.

I Ellen Dworskys kjøkken på Voksen i Oslo blandes ikke kjøtt- og melkeprodukter. Dessuten spiser familien ikke alle slags kjøtt, og det kjøttet de inntar, kommer fra dyr slaktet på forskriftsmessig vis. Slaktemetoden er ikke tillatt i Norge, så derfor må alt kosher kjøtt importeres. Det finnes en forretning med kosher mat i Oslo sentrum, og butikken står under nøye kontroll av rabbineren. Og den henen Ellen Dworsky tar frem for å tilberede sabbatsmåltidet, har stempel med godkjennelse fra rabbineren på innpakningspapiret.

Tungvint hv...

Fordi de overholder kosher-tradisjonene, blir hverdagen noe mer tungvint for Ellen Dworsky enn for mange andre norske husmødre. Hun kan for eksempel ikke stikke innom super'n og forsnye seg av dagens tilbud på suppekjøtt eller velge hvilken som helst lettvin rett for en travelt dag. Til kosher-forretningen drar hun en gang iblant fordi den ligger avsides fra hennes daglige, travle reiserute mellom hjem, arbeidsslett og barnehave. Men så handler hun også på fryseren fylles.

På den høyre dørkarmen til ytterdøren henger den lille metallhysen mezuzza, som inneholder en liten pergamentrull, og man stiger inn i hjemmet med ord fra en jødisk bønn ved sitt hode. Når man så er kommet inn, er det lite som skiller det hjemmet fra et vanlig norsk hjem.

Usynlige «soner»

Familien har imidlertid inndelt kjøkenet i usynlige «soner», der gryter, bestikk, duk og annet som benyttes til kjøttmåltider, er adskilt fra tilsvarende til bruk for annen mat. Derfor har de to skuffer for bestikk, to gryteskap og også to sett servise. To kjøleskap er det ikke plass til, så der de faste hyller for forskjellige typer mat. Det finnes en oppvaskbalje for kjøttgryter, mens oppvaskmaskinen brukes til alt — om enn ikke samtidig. Til oppvaskmaskinen har de to stativer for henholdsvis kjøttserverie og annet servise.

Fisk står ofte på menyen hos Ellen Dworsky og hennes familie. Åtteåringen Espen er imidlertid allergisk blant annet mot fisk. Og når han får pølser og de andre torsk, kan det bli mange forskjellige gryter, bestikk og oppvaskhauer og annet servise.

holde styr på. Espen får endog sin egen duk for måltidet.

Tilpasning

Men Ellen og Lelf Arne går ikke i surr. Det er deres livsform, som de har med seg fra sine barndomshjem — og som de setter pris på.

Men hva skjer når Espen eller Silje blir bedt til selskap i ikke-jødiske hjem, der kosher mat knapt er kjent? — Ikke noe problem, sier moren. — Det er langt vanskeligere at Espen er allergisk.

Selv møtte hun de samme utfordringer da hun var barn. — Jeg fikk ingen påbud av mor og far — det var opp til meg å spise det jeg ønsket når jeg for eksempel var i fødselsdagselskaper. Men jeg visste jo godt hva vi spiste hjemme, og etterhvert sluttet jeg å spise kjøtt ute. Jeg synes ikke det er nødvendig å reagere så sterkt eller være redd for alt som ikke er kjent fra ditt eget hjem. Tvert imot kan det være svært berikende å se hvordan andre lever, i hvert fall hvis du har god støtte hjemme og i ditt eget miljø.

Jødiske røtter

— Men vår jødedom består langtfra bare av mat, understreker Ellen Dworsky.

— Det er mye snakk om tilhørighet for tiden. Vi har ikke behov å lete etter våre røtter. Vi føler de går langt tilbake i tiden, og vi ønsker også å bringe dem videre til våre barn. I våre lover finnes mange gode tanker og fin etikk som jeg er svært glad i.

Synagogen og menighetshuset i Bergstien har stor betydning for familien De går gjerne til gudstjeneste lørdag formiddag. Espen går i religionsskolen en gang i uken, der han blant annet lærer hebraisk. Dessuten er han til korvelesse en gang i uken. Silje er i Bergstien hver dag — hun har fått plass i den jødiske barnehaven. Så er det medlemskomité, kurs og seminarer i tillegg til de jødiske høytidene, som har synagogen som sitt naturlige sentrum.

— Jeg skulle nok ønske at vi kunne legge litt større vekt på våre jødiske tradisjoner, sier Ellen Dworsky. — Til sabbaten, for eksempel, hadde det vært fint å invitere venner og familie til stor fest mye oftere enn vi gjør. Men det er hardt å få det til i en travelt uke. Når fredag kveld kommer, er vi så slitne at vi knapt har overskudd til å nyte vår egen lille høytidsstund.

Antisemittisme

Ellen Dworsky vokste opp i Oslo like etter krigen, en fin tid uten store spor av antisemittisme. Idag er det nok noe annerledes. Det er en frykt blant jøder i Europa idag, også blant jøder i Norge.

— Men vi lar det ikke spille noen rolle i vår hverdag. Kanskje er vi naive — det har vel vært folk alltid vært. Og jeg må tilstå at jeg isommer undret meg over om det var lettsinn av oss å la Silje gå i barnehaven. Bomber var sprengt mot jøder i København, og frykten spredte seg også hit. Nei! Vi vil ikke at slike tanker skal få dominere vår hverdag, sier hun.

Israel er trygghet

Familien er norsk. Likevel — Israel spiller en viktig rolle. De har vært der flere ganger, senest isommer, og for dem er det ikke som å reise til et hvilket som helst ferieland. Israel er trygghet. Om mye annet skulle bli vanskelig, vil Israel ta imot. Aller helst vil de bo i Norge. Men blir det helt umulig, så flytter de.

Historiens slagskygge er kanskje ikke så stor, men den er der.

Neste artikkel — om Islam — kommer tirsdag 17. desember.

- Les artikkelen 'Hardt å være jøde'.
1. Når fikk jødene adgang til Norge?
 2. Hvor mange jøder bor i Norge idag?
 3. Hva mener med at fam. Mendelsohn ikke er ortodokse?
 4. Trekk fram det du synes er interessant med jødernes matvaner.
 5. Hvilken betydning har Synagogen og menighetshuset i Bergstien i Oslo for familien?
 6. Hvorfor er faren redd for å sende sin datter Silje i barnehaven?
 7. Hvorfor spiller Israel en viktig rolle for familien?